

บทที่ 3

ลักษณะโดยทั่วไปเกี่ยวกับยางสดและจังหวัดอุดรดิตถ์

ยางสดจัดเป็นพืชไม้ป่าพื้นเมืองของเขตร้อน มีถิ่นกำเนิดอยู่ในป่าแถบหมู่เกาะมลายู อินโดนีเซีย ชาวฟิลิปปินส์ และประเทศไทย เป็นพืชที่เจริญเติบโตได้ดีในสภาพที่ดินเป็นทรายหรือดินร่วนปนทราย มีการระบายน้ำได้ดี มีความชื้นในอากาศสูง สภาพเป็นป่า มีต้นไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น ยางสดจัดว่าเป็นผลไม้ที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งจะต้องศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนที่จะเริ่มลงทุนปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับยางสด

ลักษณะทั่วไปของยางสด

ยางสดเป็นไม้ผลเมืองร้อนอยู่ในตระกูลเดียวกับบลองกอง คือ ตระกูล *Maiaceae* ยางสด (ทั่วไป) มีชื่อวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับบลองกอง และมีอีกชื่อหนึ่งว่า (*Aglaia domesticum* Pelleg) มีชื่อสามัญว่า Langsard (ยางสด), Lansome และ Lanzon ลักษณะของยางสดเปลือกผลบาง ผิวเปลือกนอกค่อนข้างเรียบ ทรงกลม ผลอ่อนนุ่ม เมื่อแกะเปลือกเหนียวมียางไหลออก มีรสขม ผลในแต่ละช่อไม่แน่นมาก ผลสุกสีเหลือง แต่ละผลมี 1-2 เมล็ด เนื้อสีขาวขุ่นและขาวใส รสหวานและหวานอมเปรี้ยว เนื้อติดกับเมล็ดแน่น เมล็ดเล็กสีเขียวรสขมจัด ใบยาว สีเขียวกระด้าง ใบมีรสขมจัด ผิวลำต้นมีสีน้ำตาล และมีลายขาวประปราย

ถิ่นกำเนิดและการกระจายพันธุ์

สำหรับประเทศไทย ต้นกำเนิดที่แท้จริงของยางสดนั้น มีขึ้นครั้งแรกที่หมู่บ้านสีโป หมู่ 3 ต.กาลิซา อ.ระแงะ จ.นราธิวาส ชาวบ้านได้รู้จักกับไม้ผลชนิดนี้มาเป็นเวลานานร้อยปี แต่เนื่องจากในสมัยนั้นการคมนาคมไม่สะดวกจึงไม่ค่อยจะรู้จักกันอย่างแพร่หลาย ต่อมาภายหลังจึงได้รู้จักยางสดมากขึ้น พร้อมทั้งได้กระจายพันธุ์ไปยังจังหวัดต่าง ๆ มากขึ้น ปัจจุบันยางสดจึงเป็นไม้ผลที่รู้จักกันโดยทั่วไป จากถิ่นกำเนิดดั้งเดิมในปัจจุบันได้มีการกระจายพันธุ์ไปอย่างกว้างขวางในหลายจังหวัดทางภาคใต้ แถบฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกที่มีสภาพภูมิอากาศค่อนข้างชื้นเริ่มตั้งแต่ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ซึ่งถือเป็นถิ่นกำเนิดดั้งเดิม นอกจากนี้ยังได้กระจายไปสู่จังหวัดอื่น ๆ ที่มีอากาศชุ่มชื้นอีกหลายจังหวัดในภาคเหนือ เช่น อุดรดิตถ์ และภาคตะวันออกเฉียงใต้ จันทบุรี ระยอง ตราก และปราจีนบุรี เป็นต้น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของยางสด

ลำต้น เป็นไม้ผลขนาดกลาง ลำต้นสูงประมาณ 15-30 เมตร มักมีลำต้นเหยียดตรง ขึ้นไปมีเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้นประมาณ 12-20 นิ้ว เปลือกลำต้นบางสีน้ำตาลอมเขียวมีร่องริ้วเล็ก ๆ เป็นรอยแตกบริเวณเปลือกอยู่ทั่วไป ที่เปลือกเมื่อเลื้อนออกจะมียางสีขาวไหลออกมา เนื้อไม้แข็งทรงพุ่มต้นหากเพาะปลูกจากเมล็ดจะมีทรงพุ่มต้นทรงกรวยแหลม

ใบ จัดอยู่ในประเภทใบรวม (Compound leaf) มีใบย่อยแตกออกจากก้านใบเป็นคู่อยู่ตรงข้ามกัน แต่ละใบจะมีใบย่อยประมาณ 3-6 คู่ ก้านใบยาวประมาณ 30-50 เซนติเมตร ลักษณะเป็นใบยาวรีหรือป้อมเป็นรูปไข่ ไม่มีขนอ่อนอยู่ใต้ใบ ปลายใบแหลมสั้น ด้านหน้าของใบเขียวเข้มเป็นมัน ส่วนด้านหลังใบเป็นสีเขียวจาง

ดอก เกิดจากตาดอกตามต้นและกิ่งใหญ่เป็นส่วนมาก หรือพบว่ามีกเกิดดอกตามกิ่งแขนงเล็กบ้างประปราย ตาดอกอยู่รวมเป็นกระจุก ๆ ลักษณะดอกเป็นเส้น ๆ ช่อดอกยาวประมาณ 15-20 เซนติเมตร ช่อดอกเป็นแบบก้านช่อ มีดอกแต่ละดอกเรียงสลับกันอยู่บนก้านช่อดอกที่เป็นแกนกลาง ก้านดอกอวบและเหนียว แต่ละดอกจัดเป็นดอกสมบูรณ์เพศ แต่ละเพศมีก้านเกสรที่สั้นมากเกือบจะไม่มีก้านเกสรเลยก็ได้ กลีบรองดอกอวบคล้ายรูปถ้วยมีอยู่ 5 กลีบ แต่ละกลีบสั้นมากสีเหลืองอมเขียวหรือเหลืองอ่อนที่ปกคลุมไปด้วยขนอ่อน ๆ เมื่อกลิบบรองดอกแห้งจะเป็นสีน้ำตาลและไม่ร่วง แต่จะติดอยู่กับผลทุก ๆ ผล กระทั่งสุกและจะหลุดออกต่อเมื่อขั้วผลขึ้นที่ติดกับผลหลุดออก

ผล ติดกันเป็นพวงสลับกันแน่นกับก้านผล ผลมีทั้งกลมและผลกลมรี (มีจุกบ้าง) สีผิวเปลือกเมื่ออ่อนออกเขียว เมื่อสุกสีออกเหลืองอ่อนหรือเหลืองจางก็มี ขนาดผลเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2-3 เซนติเมตร เปลือกผลจะมีลักษณะบาง เมื่อแกะเปลือกจะมียางเหนียวติดมือ เนื้อภายในผลแบ่งออกเป็นกลีบ ๆ ได้ 4-5 กลีบ สีเนื้อขาวใสและขาวขุ่น มีทั้งรสหวานหอมและอมเปรี้ยวเล็กน้อย แต่ละผลอาจมีเมล็ดเพียง 1-2 เมล็ด หรือไม่มีเมล็ดเลย เมล็ดมีสีเขียวและมีรสขม ในแต่ละช่อมีผลตั้งแต่ 5-30 ผล และผลทั้งช่อนักตั้งแต่ 2 ชิด ถึง 2 กิโลกรัม ผลอาจมีเมล็ดหรือไม่มีเมล็ดเลย

ชนิดของพันธุ์ยางสด

โดยทั่วไปยางสดจะแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ชนิดพันธุ์พื้นเมืองหรือพันธุ์ที่ปลูก ลักษณะของผลมีทั้งชนิดผลกลมและผลยาว ชนิดผลยาวมีเปลือกหนา ยางน้อย เมล็ดเล็กเนื้อละเอียด มีคุณภาพและรสหวานหอมดีกว่าพันธุ์ผลกลม ซึ่งมีเปลือกบางและคุณภาพไม่สู้ดี และ

ชนิดพันธุ์ชนิดก ลักษณะของผลจะมีเปลือกหนา มียางมาก เมล็ดใหญ่ เนื้อยาง รสไม่หวานมากนัก และบางครั้งออกเปรี้ยว

สภาพดินฟ้าอากาศ

พืชนั้นจะเจริญเติบโตและแพร่พันธุ์ได้ต้องอยู่ภายใต้สภาพดินฟ้าอากาศที่เอื้ออำนวยด้วยการปลูกพืชชนิดที่สอดคล้องกับธรรมชาตินับเป็นวิธีการที่ง่ายไม่ต้องลงทุนสูง กฎเกณฑ์ธรรมชาติจึงเป็นกฎเกณฑ์แห่งการมีชีวิตของต้นไม้แต่ละชนิดด้วย พืชหลายชนิดจะปรับตัวให้เข้ากับสภาพดินฟ้าอากาศที่ต่างไปจากแหล่งเดิมได้แต่ต้องใช้ระยะเวลา ดังนั้น จึงควรทราบ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพดินฟ้าอากาศ และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เหมาะสำหรับการปลูกพืชชนิดนั้น ๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ

ดิน เดิมทีนั้นกลางสาดเป็นไม้ผล ที่ขึ้นอยู่ตามป่าไม้ สภาพดินร่วนปนทรายระบายน้ำดี และแน่นอนเหลือเกินว่าสภาพดินในป่านั้นอุดมสมบูรณ์ไปด้วยอินทรีย์วัตถุและดินค่อนข้างขึ้นเพราะมีร่มเงาจากไม้ใหญ่อยู่นานาพรรณ กลางสาดเจริญเติบโตได้ดีในสภาพอย่างนี้มาตั้งแต่เดิม อาจจะมีการวิเคราะห์กันไปตามแหล่งปลูกเดิมนี่ก็ได้จึงมีการสรุปเอาว่ารากของกลางสาดที่ดูอาหารแร่ธาตุต่าง ๆ มักเป็นรากที่อยู่ในระดับใกล้ผิวดิน ดังนั้น กลางสาดจึงจำเป็นต้องมีร่มเงาไว้พางแสงแดดที่ร้อนเกินไปไม่ให้ส่องถึงดินมากเกินไป อาจทำให้กระทบกระเทือนถึงระบบรากได้ และหากปล่อยให้ดินโคนต้นแห้งเกินไปเป็นเวลานานจะส่งผลให้ต้นกลางสาดเจริญเติบโตช้าไม่ค่อยติดผลเท่าที่ควร

อุณหภูมิ กลางสาด เป็นไม้ผลเขตเมืองร้อน จึงเจริญเติบโตได้ดีในอุณหภูมิระหว่าง 20-30 องศาเซลเซียส การที่อุณหภูมิอยู่ในระดับนี้ได้ก็เห็นจะเป็นร่มเงาของต้นไม้เท่านั้น ด้วยเหตุนี้การปลูกกลางสาดต้องอาศัยร่มเงาจากไม้อื่นเสมอ

ความชื้น พืชกลุ่มนี้ต้องการความชื้นสูง เช่นเดียวกับมังคุด ความชื้นเฉลี่ยควรอยู่ระหว่างร้อยละ 70-80 ความชื้นในอากาศจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนหรือปริมาณน้ำที่ตกลงมาจากฟ้า (ไม่จำเป็นต้องเป็นฝน) ตลอดจนจำนวนที่ฝนตกและผลเฉลี่ยของน้ำฝนต่อปีควรมีประมาณน้ำฝนอย่างน้อย 2,000 - 3,000 มิลลิเมตร มีฝนตกปีละอย่างน้อย 150 วัน ความชื้นในอากาศที่เหมาะสมต่อกลางสาดอาจถือว่าแหล่งใดมีความชื้นที่ปลูกเงาะ ทุเรียน มังคุดได้ก็สามารถปลูกกลางสาดได้ แต่ก็ควรปลูกภายใต้ร่มเงาของต้นไม้อื่นเพื่อไม่ต้องเสี่ยงกับขาดความชื้นและอุณหภูมิที่สูงเกินไป

ถม เมื่อปลูกกลางสาด ภายใต้ต้นไม้อื่นเป็นร่มเงาแล้ว ก็จะมีกระแสมวยอย่างเพียงพอ เมื่อลมพัดพาเอาความชุ่มชื้นจากที่อื่น ได้ลมก็พัดพาเอาความชื้นจากที่นั่น ไปที่อื่น ได้เช่นกัน กระแสมวยร้อนที่พัดมาจากแหล่งอื่นย่อมส่งผลให้ความชื้นลดลงไปด้วย ขณะเดียวกันลมอาจพัดพาเอาความชื้นจากเหือบหุบเขามาสู่แหล่งปลูกกลางสาดได้ หากเป็นประการหลังนี้ย่อมส่งผลดีแน่ นอกจากนี้กระแสมวยที่ก่อตัวรุนแรงยังคงมีผลเสียหายด้านแพร่กระจาย โรคและแมลงทำให้ต้นไม้ทั้งต้นหักโค่นกิ่งฉีกหักได้ และทำให้ดอกและผลร่วงหล่นได้ โดยทั่วไปหากต้องการปลูกพืชผลไม้ชนิดใด ควรจะต้องศึกษาเกี่ยวกับลักษณะ ขั้นตอนการปลูก การดูแลรักษาผลผลิต การป้องกันและกำจัดศัตรูของพืชผลไม้ชนิดนั้น ๆ ก่อนเพื่อสร้างความเข้าใจและการปฏิบัติอย่างถูกต้อง

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการปลูกและดูแลรักษาทางสาด

การปลูกกลางสาด

ทางสาดเป็นไม้ผล ที่มีนิสัยชอบร่มเงาจึงจะสามารถเจริญเติบโตได้ดี การวางแผนปลูกไม้ผลชนิดนี้จึงจำเป็นต้องจัดเตรียมไม้ร่มเงาไว้ก่อนล่วงหน้าสัก 2 ปี ที่เหมาะสมที่สุดคือกล้วย โดยระยะแรกเริ่มจะทำการปลูกกล้วยลงไปก่อน ในระหว่างกลางของระยะห่างต้นหรือระหว่างแถวจะต้องหมั่นคอยควบคุมไม่ให้กล้วยแตกกอออกมาจนมีร่มเงาที่บวมมากเกินไป ควรจะไว้แค่กอละ 2-3 ต้นก็เพียงพอ ส่วนการใช้ไม้บังร่มถาวรเมื่อกลางสาดมีอายุ 4 ปีขึ้นไป อาจใช้ต้นไม้ยืนต้นที่ทรงต้นสูงและมีใบเล็กเพื่อจะได้ร่มเงาที่ไม่แน่นที่บวมเกินไปซึ่งรำไรจะเหมาะสมที่สุด การปลูกกลางแจ้งก็สามารถทำได้แต่จะต้องมีการบำรุงเรื่องน้ำและปุ๋ยอย่างเพียงพอ ส่วนระยะระหว่างต้นและระหว่างแถวของการปลูกกลางสาดที่เหมาะสมที่สุดคือระยะ 6 X 6 เมตร ในหนึ่งไร่จะปลูกได้ประมาณ 38 ต้น ในดินปลูกที่มีความอุดมสมบูรณ์ดี ระยะปลูกอาจจะให้ห่างออกไปได้เป็น 7 X 7 เมตร หรือ 8 X 8 เมตร ตามความเหมาะสม การเตรียมหลุมปลูกสำหรับทางสาดควรขุดหลุมปลูกให้มีขนาดกว้าง, ยาวและลึกประมาณด้านละ 0.5-1 เมตร ทิ้งไว้อย่างน้อย 7 วัน แล้วจึงทำการเตรียมหลุมโดยการรองก้นหลุมด้วยเศษหญ้าหรือใบไม้แห้ง ผสมดินชั้นล่างที่ขุดขึ้นมาด้วยปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักให้เข้ากันดี แล้วกลบลงไปหลุมและผสมดินชั้นบนที่เหลือกลบลงไปจนเต็ม ในพื้นที่ปลูกที่เป็นดินเหนียวควรให้ดินบริเวณหลุมปลูกเป็นโคกสูงขึ้น เพื่อป้องกันน้ำท่วมขัง การปลูกที่เหมาะสมโดยทั่วไปนิยมมากที่สุดคือการปลูกด้วยกิ่งทาบ การปลูกแบบเก่าส่วนใหญ่จะใช้เมล็ดซึ่งจะมีผลผลิตในด้านความเจริญเติบโตและแข็งแรงทางด้านลำต้น สามารถให้ผลผลิตได้ยาวนานหลายปี แต่ก็มีผลเสียอยู่หลายประการ โดยเฉพาะการติดผลซึ่งจะกินเวลานาน 8-10 ปี ส่วนการปลูกด้วยกิ่งทาบจะให้ผลเร็วกว่าเพียง 4 ปี หรือ 5 ปี ก็สามารถให้ผลได้ กิ่งทาบที่จะนำมาปลูกโดยนับอายุเริ่มตั้งแต่การเตรียมดินจนถึงปลูกได้ควรมีอายุ 1-1.5 ปี จะเหมาะสมที่สุด เมื่อเข้าฤดูฝนประมาณเดือน

พฤษภาคม ก็จะเริ่มทำการปลูก โดยนำกิ่งทาบที่เตรียมไว้ลงปลูกในหลุมปลูก ที่สำคัญหลังการปลูกเสร็จควรมีการให้น้ำและดินที่ปลูกใหม่จะต้องทำร่มกันแดดให้ด้วยอย่างน้อย 6 เดือน โดยอาจใช้ทางมะพร้าวปักกันแสงแดดทางด้านทิศตะวันตกและตะวันออก แล้วรวบปลายทั้งสอดมัดเข้าด้วยกัน ในกรณีที่มีพืชแซมหรือพืชร่มเงาอยู่ก่อน เช่น กระถินหรือกล้วยก็จะเป็นร่มเงาได้ ภายหลังจากที่ लागาดตั้งตัวได้แล้ว จน लागาดมีอายุมากกว่า 2 ปีขึ้นไป ความต้องการร่มเงาในระยะแรกก็จะลดน้อยไป ในฤดูแล้งควรมีการให้น้ำอย่างเพียงพอ และคลุมโคนต้นด้วยฟางหรือเศษหญ้าแห้งเพื่อช่วยรักษาความชื้น ช่วยให้การเจริญเติบโตเป็นไปอย่างรวดเร็ว

การให้น้ำ

โดยธรรมชาติ लागาดเป็นไม้ผลที่มีนิสัยการเจริญเติบโตในแหล่งปลูกที่มีความชื้นมาก ส่วนในแหล่งที่มีแสงแดดจัดและแห้งแล้งจะเป็นอันตรายต่อ लागาดอย่างมาก ดังนั้นนอกจากร่มเงาหรือไม้บังร่มแล้ว การให้น้ำจึงมีความสำคัญอย่างมากจะต้องคอยรดน้ำให้ชุ่มอยู่เสมอขณะเดียวกันในระยะที่มีฝนตกชุกก็ต้องเตรียมทำทางระบายน้ำออกไม่ให้ขังแฉะเช่นเดียวกัน ในช่วงแรกของการปลูก लागาดหากฝนไม่ตกควรจะมีการให้น้ำทุกวันหรือวันเว้นวันตามความเหมาะสม จนกระทั่งอายุได้ 2-3 ปี อาจเหลือเป็น 2 ครั้งต่ออาทิตย์ ส่วนในฤดูแล้งควรรักษาให้มีความชื้นอยู่เสมอ โดยการให้น้ำและทำการคลุมโคนต้น

การให้ปุ๋ย

ปุ๋ยมีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตและออกดอกติดผล การปลูก लागาดเป็นพืชเดี่ยวจึงมีความจำเป็นต้องให้ปุ๋ยมากเป็นพิเศษเพื่อทดแทนการเจริญเติบโตที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว การใช้ปุ๋ยคอกจะกระทำตั้งแต่แรกปลูกจนกระทั่งติดผล อัตราที่ใส่ดินละประมาณ 1-2 ปี๊บ หรืออาจใส่ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 ดินละ 200-1,000 กรัมตามอายุ ในดินที่ไคและให้ผลแล้วการให้ปุ๋ยคอกจะกระทำ การใส่ปีละ 3 ครั้ง โดยในครั้งแรกจะเริ่มตั้งแต่หลังการเก็บเกี่ยวผล และจากนั้นจะใส่ทุก 4 เดือน อัตราการใส่ครั้งละประมาณ 2 ปี๊บ วิธีการใส่ก็โดยการพรวนดินรอบ ๆ ทรงพุ่มแล้วขุดเป็นร่องลึก 1 ฟุต โรยปุ๋ยคอกลงในร่องแล้วพรวนดินกลบแล้วตามด้วยการให้น้ำทุกครั้ง ส่วนการให้ปุ๋ยเคมีจะกระทำประมาณปีละ 2 ครั้ง เริ่มตั้งแต่ครั้งแรกก่อนออกดอก 1-2 เดือน ซึ่งจะพร้อมกับการใส่ปุ๋ยคอกและครั้งที่ 2 หลังจากที่ได้ติดผลแล้ว สูตรปุ๋ยที่ใช้ในการใส่ครั้งแรกควรใส่สูตร 12-24-12 และในช่วงหลังจากติดผลจนมีผลขนาดโตประมาณ 1/3 ของผลสุก ก็จะใช้สูตร 13-13-21 อีกครั้งหนึ่ง เพื่อเพิ่มคุณภาพของผลให้มีรสชาติดีขึ้น อัตราการใส่จะใช้ตามอายุต้นเช่นต้นอายุ 8 ปี ใส่ประมาณ 8-9 กิโลกรัม ส่วนวิธีการใส่ก็จะใช้วิธีการหว่านรอบทรงพุ่ม แล้วพรวนดินกลบเช่นเดียวกัน

การตัดแต่งกิ่ง

การเจริญเติบโตทางด้านโครงสร้างของพุ่มของกลางสาด ตามธรรมชาติทั่วไปจะเป็นในลักษณะทรงพุ่มเรียวคือกิ่งที่แตกออกมาเป็น โครงสร้างส่วนใหญ่จะมีการเจริญแตกออกเป็นกิ่งตั้งมากกว่าการแตกออกด้านข้างจึงดูเป็นทรงชะตุศ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้นกลางสาดเป็นไม้ผลที่มีนิสัยการเจริญเติบโตในที่ที่มีร่มเงา การยืดตัวของกิ่งในด้านความสูงก็เพื่อที่จะต้องรับแสงแดดช่วยในการเจริญเติบโต อย่างไรก็ตามในลักษณะของการเจริญดังกล่าว การตัดแต่งกิ่งควรจะทำเพื่อให้ได้โครงสร้างพุ่มต้นที่เหมาะสมที่สุด ทั้งในด้านการเจริญเติบโต ตลอดจนการให้ผลผลิต

การจัดสร้างทรงพุ่มของกลางสาด โดยการใช้วิธีการตัดแต่งกิ่งจะเริ่มกระทำตั้งแต่ขณะที่ต้นยังเล็กอยู่ นับตั้งแต่แรกปลูกจนถึงก่อนติดผลเป็นระยะที่จะต้องกระทำมากที่สุด ภายหลังจากที่ได้ทำการปลูกจนกระทั่งต้นมีอายุได้ประมาณ 2 ปี ควรจะทำการเด็ดยอดหรือตัดยอดเพื่อจัดทรงพุ่มให้มีกิ่งแตกออกทางด้านกว้างแผ่ออกทำให้มีทรงพุ่มกว้างขึ้น การตัดแต่งกิ่งที่ไม่สมบูรณ์ออก เช่น กิ่งหัก กิ่งอ่อนที่แตกกออกในระดับต่ำเกินไป กิ่งเป็นโรคหรือแมลงรบกวน เหล่านี้ออกทิ้งเพื่อให้ทรงพุ่มโปร่ง ช่วยป้องกัน โรคแมลงและสะดวกต่อการดูแลรักษา

ส่วนในกลางสาดที่ให้ผลแล้ว ความจำเป็นในด้านการตัดแต่งกิ่งก็จะน้อยลงเพียงเพื่อรักษาให้มีการเจริญเติบโตเป็นไปตามปกติ กิ่งที่มีความจำเป็นจะต้องตัดเช่น กิ่งแห้ง กิ่งที่มีกาฝากหรือมีโรคและแมลงทำลาย ระยะที่ควรจะทำการตัดแต่งมากที่สุด ควรจะเป็นฤดูร้อนเท่านั้น ในช่วงหลังจากที่ได้เก็บเกี่ยวผลแล้ว ไม่ควรจะทำการตัดแต่งกิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากในระยะดังกล่าว การตัดแต่งจะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อตาดอกที่ได้เจริญโผล่ออกมาแล้วจากกิ่งและบริเวณลำต้นซึ่งอาจจะได้รับอันตราย

แม้การตัดแต่งกิ่งกลางสาด จะไม่มีความจำเป็นมากนักก็ตามเมื่อเทียบกับไม้ผลชนิดอื่น แต่การตัดแต่งเพื่อสร้างทรงต้นและการเจริญเติบโต หากมีการปฏิบัติที่ถูกต้องก็ย่อมจะเป็นผลดีอยู่เสมอ โดยเฉพาะจะเป็นผลสืบเนื่องไปถึงการให้ผลผลิตด้วยในที่สุด

การขยายพันธุ์

กลางสาดมีการขยายพันธุ์ได้ 4 วิธี คือ

1) การตอนกิ่ง ในการตอนกิ่งกลางสาดที่นิยมกัน โดยเฉพาะการตอนแบบควั่นกิ่ง โดยเลือกกิ่งที่จะทำการตอนที่ไม่เป็นโรคและแมลงเข้าทำลาย โดยเฉพาะพวกหนอนชอนได้ผิวเปลือก และควรเลือกกิ่งที่ไม่อ่อนหรือแก่เกินไป ขนาดของกิ่งที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 – 3 เซนติเมตร ในการควั่นกิ่งให้เปิดเปลือกออกประมาณ 4 เซนติเมตร แล้วใช้สันมีดขูดเอาเยื่อเจริญออก จากนั้นใช้ฮอร์โมนเร่งราก ความเข้มข้น 4,000 มิลลิกรัม ทาบริเวณเนื้อไม้ที่เพิ่งขูดเยื่อเจริญออกโดยรอบ การปฏิบัติและขั้นตอนต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกับการตอนกิ่งไม้ผลทั่ว ๆ ไป

2) การติดตามกระทำได้โดยมีต้นตอก่อนจึงจะติดตามได้ ดังนั้นจึงต้องมีการเพาะเมล็ด เพื่อให้ได้ต้นตอไว้ใช้ การเพาะเมล็ดเพื่อให้เป็นต้นตอนั้น เราสามารถเอาเมล็ดกลางสาตมาเพาะและทำการติดตามต่อกิ่ง ให้เนื้อไม้ประสานกันได้ แต่ที่นิยมมักนำเอาเมล็ดกลางสาตมาเพาะมากกว่า เพราะเมล็ดกลางสาตหาได้ง่าย ทั้งยังมีเมล็ดที่สมบูรณ์ในแต่ละผลมากกว่า คือ กลางสาตหนึ่งผลจะมีเมล็ดที่สมบูรณ์โดยเฉลี่ยประมาณ 1 – 2 เมล็ด การติดตามจะกระทำเมื่อต้นกล้ามีใบจริง 12 – 24 เดือน ลำต้นกล้ามีขนาดเท่าหลอดกาแฟก็ใช้ได้แล้ว

3) การต่อกิ่ง การต่อกิ่งสามารถทำได้ 2 ลักษณะ คือ การต่อกิ่งแบบเสียบลิ่ม และ การต่อกิ่งแบบเสียบข้าง

(1) การต่อกิ่งแบบเสียบลิ่ม กระทำโดยการตัดยอดของต้นตอออก แล้วนำกิ่งพันธุ์ที่จะนำมาเสียบนั้นให้เฉือนเป็นรูปลิ่ม แล้วเสียบลงกลางรอยแผลที่ต้นตอให้ลึกลงพอดีกัน และให้รอยแผลสนิทกัน พันแผลด้วยพลาสติกให้มิดและแน่นพอควรรองนกว่าจะติดดีแล้วจึงนำไปปลูก

(2) การต่อกิ่งแบบเสียบข้าง การเตรียมแผลที่ต้นตอให้เฉือนแผลจากด้านบนลงมา โดยเอียงกิ่งเฉียงประมาณ 30 องศา ยาวประมาณ 1 นิ้ว ต้องแบนให้ติดเนื้อไม้เล็กน้อย กิ่งพันธุ์นั้นทำเช่นเดียวกับการต่อกิ่งแบบเสียบลิ่ม โดยสอดลงไปทีแผลของต้นตอ จัดให้แผลแนบกันพอดี แล้วพันผ้าพลาสติกให้ติดชิดแน่นพอควร รองนกว่ากิ่งติดกันสมบูรณ์แล้ว จึงนำไปปลูก

4) การเพาะด้วยเมล็ด โดยการนำเมล็ดกลางสาตที่ได้ใส่ถุงดำที่มีดินอยู่จนกระทั่งกลางสาตงอก และอายุได้ 2 ปี จึงนำไปปลูกในสวนที่มีร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ปกคลุมอยู่ หรือได้ร่มไม้ใหญ่ที่มีเงาร้อยละ 50 ซึ่งจะทำให้อัตราการเจริญเติบโตได้ดีที่สุด

การเก็บเกี่ยวผล

การเจริญเติบโตของผลกลางสาตในแต่ละช่อจะแก่สุกไม่พร้อมกันทั้งนี้เนื่องจากการออกดอกที่ไม่พร้อมกัน แต่โดยทั่วไปแล้วในแต่ละช่อภายหลังจากที่ดอกบานแล้วใช้เวลาอีก 6 เดือน ก็เป็นผลแก่เก็บเกี่ยวได้ ส่วนในช่วงระหว่างการเจริญเติบโตของผลนับตั้งแต่กลางสาตติดผลแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ

(1) ระยะแรก เริ่มตั้งแต่ผลเริ่มเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีเหลือง ระยะนี้จะเป็นช่วงที่มีเปลือกผลยังหนาอยู่ ในเปลือกจะมียางคล้ายน้ำมัน เมื่อมีรสเปรี้ยว

(2) ระยะที่สอง ผลเริ่มเปลี่ยนเป็นสีขาวหรือสีขาวนวล เปลือกของผลจะบางมากขึ้น และมียางน้อยลง เนื้อภายในจะชุ่มแข็งเป็นฝ้า รสยังไม่หวานสนิทและยังเก็บเกี่ยวไม่ได้ แต่สำหรับในบางครั้ง เช่น กรณีที่ต้องการจะขนส่งเป็นระยะทางไกล ๆ จะต้องเก็บผลในระยะนี้

(3) **ระยะที่สาม** ผลเป็นสีขาวนวล ผลแก่มีรสหวานเหมาะแก่การเก็บเกี่ยวแล้วรับประทานได้เลย แต่การปล่อยให้จนถึงสุกระยะนี้จะมีผลเสียคือมีผลร่วงหลุดจากพวงได้ง่าย ทำให้เกิดปัญหาในด้านคุณภาพที่ตลาดต้องการ

สำหรับวิธีการเก็บก็จะมีดคมๆ ควรเป็นมีดขนาดเล็กซึ่งจะสะดวกในการใช้ วิธีการเก็บก็จะมีดตัดขั้วพวงให้ชิดกิ่ง ไม่ควรใช้มือดึงเพราะจะทำให้เกิดอันตรายต่อตาดอกที่ติดอยู่กับกิ่ง และจะมีผลต่อการออกดอกในปีต่อไป หรืออาจทำให้เกิดมีรอยแผลบนกิ่งเชื้อโรคเข้าทำลายได้ง่าย ในกรณีที่ทำการเก็บเกี่ยวผลในระดับกิ่งที่อยู่สูงก็จะใช้บันไดพาดแล้วปีนขึ้นไปเก็บ ไม่ควรใช้วิธีปีนขึ้นทางต้น เพราะอาจทำให้ลำต้นหรือกิ่งถลอกหรือทำให้ข้อผลอื่น ได้รับความเสียหายได้ เช่นเดียวกัน การติดผลของกลางสาดจะคกมากน้อยแค่ไหนนั้นนอกจากปัจจัยที่สำคัญอื่น ๆ แล้ว ยังขึ้นอยู่กับ การดูแลรักษา การป้องกันและกำจัดศัตรูด้วย

ศัตรูและการป้องกันกำจัด

ศัตรูที่มีความสำคัญและทำความเสียหายให้กับกลางสาดในปัจจุบันได้แก่

(1) หนอนเจาะลำต้น

จัดเป็นศัตรูที่มีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งของกลางสาด และเป็นชนิดเดียวกันกับหนอนเจาะทำลายลำต้นและกิ่งของเงาะเนื่องจากพบว่าในแหล่งปลูกที่มีเงาะ กลางสาดและลองกองอยู่แห่งเดียวกัน หนอนชนิดนี้จะเข้าเจาะทำลายระยะในลักษณะที่เหมือนกัน

ลักษณะการทำลายของหนอนชนิดนี้จะเจาะเข้าไปในกิ่งหรือลำต้นเป็นที่อยู่อาศัยและกัดกิน ในตอนกลางคือมักจะออกจากรูมาเกาะกินเปลือกกิ่งหรือลำต้นตัวหนอนจะกัดกินเป็นทางโดยใช้ใบและขี้ของหนอนคลุมตัวเองไปตามรอยที่กัดกินส่วนในตอนกลางวันมักจะหลบซ่อนอยู่ในรูในกิ่งที่ถูกทำลายมาก ๆ อาจทำให้แห้งและตายไปในที่สุด

การป้องกันกำจัด

ใช้ยาชนิดระเหย เช่น ทามารอนร้อยละ 80 ซีซี ในอัตรา 1 ส่วน ต่อน้ำ 5 ส่วน ผสมใช้ฉีดเข้าไปในรูที่หนอนอาศัยอยู่ แล้วอุดด้วยดินเหนียวหรือดินน้ำมัน นอกจากนี้ควรคอยหมั่นดูแลบริเวณสวนไม่ให้มีวัชพืชขึ้นรก เพื่อจะสะดวกในการดูแลรักษาและลดการแพร่ระบาด

(2) หนอนชอนใบ

ตัวเต็มวัยจะเป็นผีเสื้อขนาดเล็กเมื่อวางไข่ปีกออกมามีความยาวประมาณ 1 เซนติเมตร มีสีเทา เมื่อฟักออกจากไข่จะเป็นตัวหนอนที่มีขนาดความยาวประมาณ 1 เซนติเมตร ตัวมีสีเขียวอ่อน การทำลายของตัวหนอนจะไชชอนกัดกินอยู่ที่ใบ และส่วนมากจะทำลายเฉพาะหน้าใบเท่านั้น ระยะต่อมาบริเวณใบที่ถูกหนอนกัดกินก็จะเริ่มแห้งและร่วงหลุดไปในที่สุด เมื่อหนอนเจริญเต็มที่ก็จะเป็นดักแด้อยู่ในรอยที่หนอนกัดกินนั้น หลังจากนั้นก็จะเจริญไปเป็นผีเสื้อ

การป้องกันกำจัด

จะต้องหมั่นตรวจดูบริเวณใบอยู่เสมอหากพบมีรอยทำลายของหนอนก็เก็บไปทำลายเสีย โดยใช้สารเคมีฉีดพ่นในช่วงแตกใบอ่อน เช่นในกลุ่มโมโนโครโทพอส หรือ คาร์โบซัลเฟน มีชื่อการค้า เช่น พอสซร็อยละ 20 ซีซี ตามอัตราส่วนที่กำหนด เป็นต้น

(3) หนอนไชเปลือก

ตัวแก่เป็นผีเสื้อลักษณะเมื่อกางปีกออกจะยาวประมาณ 4 เซนติเมตร ปีกคู่หน้าและหลังเป็นสีเทาปนดำ มีนิสัยการเคลื่อนไหวช้าไม่ค่อยบิน หลังจากได้รับการผสมพันธุ์ตัวผีเสื้อก็จะวางไข่ตามบริเวณผิวเปลือกของลำต้นหรือกิ่ง จากนั้นจะฟักออกเป็นตัวหนอน และเมื่อโตเต็มที่ก็จะเป็นตัวด้งอยู่ตามกิ่งหรือใต้ผิวเปลือก ลักษณะของด้งตัวของหนอนชนิดนี้จะมีลักษณะเป็นก้อนแข็งภายหลังจากเป็นตัวด้งได้ 11 วัน ก็จะฟักออกเป็นผีเสื้อต่อไป

การทำลายหลังจากฟักออกจากไข่ในระยะเวลาที่เป็นตัวหนอน ซึ่งมีขนาดความยาวประมาณ 4 เซนติเมตร ลักษณะเป็นสีน้ำตาลปนแดง หัวสีดำ ก็จะเข้ากัดกินอยู่ใต้ผิวเปลือก ทำให้เปลือกมีลักษณะเป็นปุ่ม ๆ และเมื่อหนอนกินนานเข้าจะทำให้กิ่งแห้งตาย นับเป็นศัตรูที่ร้ายแรงอีกชนิดหนึ่งของกลางสาดและลองกอง

นอกจากนี้ ยังมีหนอนไชเปลือกอีกชนิดหนึ่งซึ่งมักจะเข้าทำลายเปลือกกลางสาดและลองกองรวมอยู่ด้วยกัน มีลักษณะตัวแก่เป็นผีเสื้อขนาดเล็กเมื่อกางปีกออกจะยาวประมาณ 2 เซนติเมตรปีกทั้งคู่หน้าและหลังมีสีเขียว และมีขีดสีน้ำตาลพาดกลางปีก หลังจากผีเสื้อวางไข่ก็จะฟักออกเป็นตัวหนอนมีขนาดความยาวประมาณ 1.5 เซนติเมตร สีน้ำตาล เคลื่อนไหวได้รวดเร็ว มีนิสัยเมื่อถูกรบกวนจะทิ้งตัวลงสู่พื้นดิน โดยมีใบของหนอนห้อยตัวลงมา เมื่อหนอนเจริญเต็มที่ก็จะเข้ากัดเคี้ยวอยู่ใต้ผิวเปลือก มีเส้นใยสีขาว ๆ หุ้มอยู่ หลังเข้าด้งได้ 8 วัน ก็จะออกเป็นตัวผีเสื้อต่อไป

การป้องกันกำจัด

1. กำจัดวัชพืชบริเวณสวนปลูกให้โล่งเตียน เพื่อลดการระบาด และทำลายแหล่งที่อยู่อาศัย
2. โดยการขูดสะเก็ดคราบเปลือกของลำต้นและกิ่งออกในระยะหลังการเก็บผล แต่ต้องระวังไม่ให้เป็นอันตรายแก่ตาดอกที่อาจจะเจริญออกมาบ้างแล้ว
3. ฉีดด้วยสารเคมีกำจัดในช่วงที่หนอนระบาด ด้วยยาดูดซึม เช่น ทามารอน, คีลคริน ร็อยละ 50 อัตรา 2 ซ่อนต่อน้ำ 20 ลิตร

นอกจากนี้ยังมีแมลงศัตรูที่พบระบาดทำความเสียหายอื่น ๆ โดยเฉพาะในระหว่างฤดูที่มีผลกลางสาดสุกที่สำคัญได้แก่ แมลงวันผลไม้หรือแมลงวันทอง ที่ชอบเจาะดูผลและวางไข่ทำให้

ผลร่วงหล่น ก่อนสุกและเก็บเกี่ยวได้ อีกชนิดหนึ่งที่เป็นศัตรูสำคัญคือค้างคาว ซึ่งมักจะมาจิก ตี กินผลที่สุกในเวลากลางคืนทำให้ข้อผลร่วงหล่นเสียหาย

(4) โรครากเน่า

สาเหตุเกิดจากเชื้อราไฟทอปธอรา บริเวณโคนต้นที่เป็นโรคส่วนใหญ่จะมีเศษดินจาก แรงกระแทกของน้ำฝนกระเด็นไปเกาะอยู่ค่อนข้างหนา ซึ่งมีส่วนทำให้บริเวณ โคนต้นและโคนราก มีความชื้นสูงกว่าปกติ

ลักษณะอาการ อาการเริ่มแรกจะเกิดบริเวณ โคนต้น และ โรคแขนงด้านล่างที่ติดกับ ดินจะเน่า โดยรอยแผลที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ จะสังเกตเห็นได้ยากเพราะไม่มียางไหลออกมาเหมือนอาการ โคน เน่าของพวกส้มหรือทุเรียน แต่จะเห็นความแตกต่างจากส่วนที่เป็นปกติ คือรอยแผลที่เปลือกจะชื้น มากกว่า เมื่อเช็ดจนเปลือกภายในจะเป็นสีน้ำตาลแก่ แผลจะถูกกลามจากระดับดินขึ้นมาสูงประมาณ 18 เซนติเมตร ในต้นที่เป็นโรคจะพบว่ามิใบร่วง ทรงพุ่มโปร่ง ใบเปลี่ยนเป็นสีเหลือง แดงกิ่งน้อย เมื่อโคนเน่าจนถูกกลามรอย โคนต้น ต้นก็จะตาย

การป้องกันกำจัด

(1) ทำความสะอาดบริเวณ โคนต้นและช่วยระบายน้ำบริเวณ โคนต้นไม่มีความชื้นสูง มากเกินไป

(2) ลดการใช้ปุ๋ยคอกโดยเฉพาะในช่วงที่มีฝนตกหนัก

(3) ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดเชื้อราในกลุ่มของคอปเปอร์ออกซิคลอไรด์ แคลตาโพล หรือโฟซีอิล อลูมิเนียม ที่มีชื่อการค้าเช่น “อาลีเอท” ตามอัตราส่วนที่กำหนด

นอกจากนี้ยังมีโรคต่างๆ ที่มีขึ้นตามบริเวณกิ่ง ลำต้นและใบ ที่สำคัญเช่นราดำ และรา ขาว ที่มักเกิดขึ้นมากในฤดูฝนแต่ก็ไม่ค่อยจะเป็นอันตรายและทำให้เกิดความเสียหายมากนัก การ ป้องกันกำจัดก็ใช้วิธีฉีดพ่นด้วยยาประเภทสารทองแดง เช่น คูปราวิท หรือจุนสีผสมปูนขาว ใช้ทา บริเวณกิ่งที่เกิดเชื้อราที่ใช้ได้ดีพอควร

ผลผลิตและการจำหน่าย

การให้ผลผลิตของกลางสาด ยังคงเป็นปัญหาให้กับผู้ปลูกอยู่เสมอในด้านความสม่ำเสมอ ของการติดผลเนื่องจากไม้ผลในตระกูลดังกล่าวนี้จะมีนิสัยด้านการเจริญเติบโตที่กระทบต่อการ เปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้ง่าย จึงมักพบในบางปีกลางสาดจะติดผลได้มากแต่บางปีติดผล น้อยหรือไม่ให้ผลเลย ก็อาจเป็นไปได้ อย่างไรก็ตามในสภาพปกติที่มีสิ่งแวดล้อมต่างๆ เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตแล้ว ต้นกลางสาดจะสามารถให้ผลผลิตได้มากพอสมควร ประกอบกับเป็นไม้ผลที่มี

ราคาค่อนข้างแพง เมื่อเปรียบเทียบกับไม้ผลชนิดอื่น ๆ ต่อหน่วยที่เท่ากันแล้ว ลางสาดก็จัดได้ว่า เป็นไม้ผลที่สามารถทำรายได้ให้กับเกษตรกรผู้ปลูกได้ไม่น้อยไปกว่าไม้ผลชนิดอื่นๆ

ภายหลังจากได้ทำการปลูกแล้วจนกระทั่งลางสาดมีอายุได้ประมาณ 4-5 ปี ก็จะเริ่มให้ผล (ปลูกด้วยกิ่งทาบ) โดยในระยะแรกจะให้ผลได้ในจำนวนที่น้อยและเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อมีอายุมากขึ้น และเมื่อมีอายุได้ประมาณ 15 ปี จะเป็นช่วงที่มีการให้ผลผลิตมากที่สุดคือ ในต้นที่มีการเจริญตามปกติจะสามารถให้ผลได้ถึง 100-120 กิโลกรัมต่อต้น

ส่วนในด้านการตลาดลางสาดจังหวัดอุตรดิตถ์จะมีผลสุกออกสู่ตลาดได้ก่อน คือ เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ไปจนถึงเดือนสิงหาคม และเนื่องจากลางสาดในแต่ละปีจะมีผลผลิตออกสู่ตลาดในจำนวนที่ไม่มากนัก และอยู่ในช่วงระยะเวลาที่ค่อนข้างจำกัด จึงมักเป็นผลทำให้จำหน่ายได้ราคาค่อนข้างสูง และผลผลิตส่วนใหญ่มักจะมีพ่อค้ารับซื้อแล้วส่งไปจำหน่ายยังตลาดกรุงเทพฯ อีกต่อหนึ่ง หรือบางครั้งมีพ่อค้าจากกรุงเทพฯ มารับซื้อเอง

สำหรับลักษณะของการซื้อขายลางสาดมีอยู่หลายวิธี เช่น การขายแบบวิธีเหมาทั้งสวน โดยให้ผู้ซื้อมาตัดเองในสวน แต่วิธีดังกล่าวจะมีผลเสียมาก คือผู้ซื้อเหมาจะใช้วิธีตัดไปพร้อมกันทั้งสวน ซึ่งจะทำให้ได้ลางสาดที่มีคุณภาพด้อยลงไป เนื่องจากผลแก่ก่อนไม่เท่ากันหมดทั้งสวน ในบางซอที่มีผลยังไม่สุกแสดงช่อนั้นยังแก่ไม่เต็มที่ แต่ผู้ซื้อจะตัดและปลิดเอาผลแก่ออกเสียทำไปรวมกันแล้วส่งจำหน่ายจึงทำให้ได้ผลผลิตที่ไม่ได้คุณภาพ และผลเสียอีกประการหนึ่งคือต้นและกิ่งมักหักหรือหักเสียหายมาก ทั้งนี้เพราะผู้ซื้อไม่ได้ระมัดระวังระหว่างการซื้อผลผลิตจากสวนในปัจจุบันจึงควรจะเป็นผู้เป็นเจ้าของสวนตัดไปจำหน่ายเองจะได้คุณภาพที่ดีและขายได้ราคาสูงกว่าด้วย

สภาพทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดอุตรดิตถ์

ประวัติจังหวัดอุตรดิตถ์

อุตรดิตถ์ แปลว่า “ท่าเหนือ” เนื่องจากในสมัยก่อน พ่อค้าจะนำสินค้ามาจากหลวงพระบาง น่าน หรือเมืองเหนืออื่น ๆ ไปค้าขายกับทางใต้ เช่น พิษณุโลก นครสวรรค์ อยุธยา กรุงเทพฯ หรือสินค้าจากทางใต้จะนำขึ้นเหนือ ต้องแวะพักกันตามท่าน้ำจอดเรือของอุตรดิตถ์ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรม ตลอดจนการโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนต่าง ๆ ตามแนวลำน้ำเกิดขึ้น

อุตรดิตถ์เคยเป็นตำบลหนึ่งชื่อ “บางโพท่าอิฐ” ขึ้นกับเมืองพิษณุ ตั้งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำน่าน และมีความเจริญอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นเมืองท่าเรือขนถ่ายสินค้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จถึง “บางโพท่าอิฐ” เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2444

โดยเรือพระที่นั่งไค้จอก ณ บริเวณหน้าวัดวังเตาหม้อ ซึ่งก็คือ วัดท่าถนน ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ในปัจจุบัน ต่อมาทรงพระราชดำริเห็นว่าตำบลบางโพท่าอิฐคงจะเจริญต่อไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเป็นเมืองเรียกว่า “เมืองอุตรดิตถ์” เนื่องจากเมืองอุตรดิตถ์มีผู้คนมาอยู่อาศัยประกอบกับมีการค้ามากขึ้นในขณะที่เมืองพิษณุเริ่มเสื่อมไป และเมื่อพ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” ดังนั้น เมืองอุตรดิตถ์ จึงเป็นจังหวัดอุตรดิตถ์ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ปี พ.ศ. 2539 เพื่อรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน ชาวจังหวัดอุตรดิตถ์ได้เห็นพ้องต้องกันสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 5 ณ บริเวณลานอเนกประสงค์ริมน้ำ่าน และกระทำพิธีอัญเชิญขึ้นประดิษฐาน ณ แท่นชัยประดิษฐาน เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็นบริเวณที่พระองค์ท่านเสด็จ เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2444

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดอุตรดิตถ์ ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ระหว่างเส้นรุ้งที่ 17 องศา 37 ลิปดา และ 19 องศา 30 ลิปดาเหนือ กับเส้นแวงที่ 100 องศา 05 ลิปดา และ 101 องศา 11 ลิปดา ตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 763 เมตร มีพื้นที่ 7,838,592 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,899,120 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.62 ของพื้นที่ภาคเหนือ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ และอำเภอน่านน้อย จังหวัดน่าน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีพรมแดนที่ติดต่อกันยาวประมาณ 140 กิโลเมตร
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอวัดโบสถ์ และอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสำโรง และอำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย

ลักษณะภูมิประเทศ

แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

(1) ที่ราบลุ่มแม่น้ำ เกิดอยู่บริเวณสองฝั่งของแม่น้ำน่านและลำน้ำสาขาที่ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน่าน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ค่อนข้างราบเรียบ มีระดับความสูงของพื้นที่ประมาณ 50 – 100 เมตร จากระดับน้ำทะเลพบอยู่ในเขตอำเภอตรอน อำเภอพิษณุ อำเภอลับแล อำเภอทองแสนขัน และบางส่วนของอำเภอเมืองอุตรดิตถ์

(2) ที่ราบระหว่างหุบเขาและบริเวณลูกคลื่นลอนลาด เป็นบริเวณที่อยู่ต่อเนื่องจากที่ราบลุ่มแม่น้ำทางด้านเหนือและด้านตะวันออกของจังหวัดมีความสูงระหว่าง 100 – 400 เมตรจากระดับน้ำทะเล ประกอบด้วยที่ราบแคบ ๆ ระหว่างหุบเขาตามแนวคลองตรอน น้ำป่าด คลองแม่พรง ห้วยน้ำไคร้และลำธารสายต่าง ๆ สลับกับภูมิประเทศเป็นเขา พบในเขตอำเภอทองแสนขัน ลับแล น้ำป่าด ฟากท่า บ้านโคก และบางส่วนของอำเภอเมืองอุตรดิตถ์

(3) เขตภูเขาและที่ราบสูง เป็นภูมิประเทศที่พบมากประมาณครึ่งหนึ่งของจังหวัด ความสูงของพื้นที่ระหว่าง 400 – 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเลพบในบริเวณทางด้านเหนือและทางด้านตะวันออกของจังหวัด โดยเฉพาะเขตอำเภอบ้านโคก อำเภอฟากท่า อำเภอ น้ำป่าด อำเภอท่าปลา และบางส่วนของอำเภอเมือง และอำเภอลับแล และบางส่วนของอำเภอเมืองอุตรดิตถ์

กล่าวโดยสรุป พื้นที่ตอนเหนือของจังหวัดอุตรดิตถ์แถบอำเภอลับแล อำเภอท่าปลา อำเภอน้ำป่าด อำเภอฟากท่า อำเภอบ้านโคก และอำเภอทองแสนขัน มีภูเขาสูงชันเป็นแนวต่อทางเทือกเขาพม่าและเทือกเขาหลวงพระบาง ส่วนภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ จะอยู่ทางด้านใต้ของจังหวัด ได้แก่ บริเวณเขตอำเภอเมือง อำเภอตรอน และอำเภอพิชัย

ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดอุตรดิตถ์มีภูมิอากาศแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดูจึงทำให้อากาศร้อนจัดในฤดูร้อนและหนาวจัดในฤดูหนาว มีลักษณะอากาศโดยทั่วไป ดังนี้

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย ฝนจะตกชุกหนาแน่นในช่วงเดือนสิงหาคมและกันยายน

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้อุณหภูมิลดต่ำ อากาศหนาวเย็น และลมพัดแรง

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเป็นลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้อากาศร้อนอบอ้าว

จำนวนประชากร

จังหวัดอุตรดิตถ์มีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 483,977 คน เป็นชาย 240,125 คนและเป็นหญิง 243,852 คน สรุปได้ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนประชากรจังหวัดอุตรดิตถ์ ปี พ.ศ. 2545

อำเภอ	จำนวน ประชากร		รวม (คน)
	ชาย (คน)	หญิง (คน)	
เมืองอุตรดิตถ์	79,181	81,960	161,141
ตรอน	18,138	18,793	36,931
ทองแสนขัน	17,096	16,860	33,956
ท่าปลา	25,057	24,260	49,317
น้ำปาด	16,769	16,431	33,200
บ้านโคก	8,036	7,625	15,661
พิชัย	39,128	40,735	79,863
ฟากท่า	7,880	7,784	15,664
ลับแล	22,840	29,404	58,244
รวม	240,125	243,852	483,977

ที่มา : ปกครองจังหวัดอุตรดิตถ์ ข้อมูล ณ 31 มีนาคม 2545

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอลับแล

ประวัติความเป็นมา

เมืองลับแลเป็นเมืองที่ถือกำเนิดขึ้นในสมัยอยุธยา จากชนชาวเหนือที่อพยพหนีความยากลำบากเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นหมู่บ้าน และเมื่อมีผู้อาศัยอยู่มาก จึงได้เป็นเมืองในที่สุดเมืองลับแลคงฐานะเป็นเมืองเรื่อยมาจนเข้าสู่สมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบเทศบาลเมืองลับแลจึงได้ถูกเปลี่ยนฐานะเป็น “อำเภอลับแล” ในที่สุด

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ มีลักษณะพื้นที่ราบลุ่มทางตอนใต้ค่อนข้างสูงชันทางตอนกลาง และเป็นภูเขาทางตอนเหนือ และทางตะวันตก

แม่น้ำ ไม่มีลำน้ำสายใหญ่ไหลผ่าน แต่มีลำน้ำที่เกิดจากเทือกเขาน้อยใหญ่ทางตอนเหนือ เช่น คลองแม่พร่อง หนองพระแล หนองนาเกลือ บึงมาย คลองพระสมเด็จ

ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอลับแลมีลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน มีนาคม – เดือนมิถุนายน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม – เดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – เดือนกุมภาพันธ์

การปกครอง

อำเภอลับแลแบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เป็น 7

ตำบล 61 หมู่บ้าน ดังนี้

(1) ตำบลนานกกก	มี	5	หมู่บ้าน
(2) ตำบลแม่พูล	มี	11	หมู่บ้าน
(3) ตำบลฝายหลวง	มี	11	หมู่บ้าน
(4) ตำบลชัยจุมพล	มี	11	หมู่บ้าน
(5) ตำบลทุ่งยั้ง	มี	10	หมู่บ้าน
(6) ตำบลไผ่ล้อม	มี	6	หมู่บ้าน
(7) ตำบลด่านแม่คำมัน	มี	7	หมู่บ้าน

มีเทศบาล 3 แห่ง คือ

- (1) เทศบาลตำบลศรีพนมมาศ
- (2) เทศบาลตำบลทุ่งยั้ง
- (3) เทศบาลตำบลห้วยดง

มีองค์การบริหารส่วนตำบล 7 แห่ง

- (1) องค์การบริหารส่วนตำบลนานกกก
- (2) องค์การบริหารส่วนตำบลแม่พูล
- (3) องค์การบริหารส่วนตำบลฝายหลวง

- (4) องค์การบริหารส่วนตำบลชัยชุมพล
- (5) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งยั้ง
- (6) องค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม
- (7) องค์การบริหารส่วนตำบลด่านแม่คำมัน

จำนวนประชากร

อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์มีประชากร จำนวนทั้งสิ้น 57,970 คน เป็นชาย 28,578 คน และเป็นหญิง 29,392 คน สรุปได้ดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 แสดงจำนวนประชากรอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ปี พ.ศ. 2544

ตำบล/เทศบาล	จำนวน ประชากร		รวม
	ชาย	หญิง	
น่านกกก	1,330	1,392	2,722
แม่พูล	2,078	1,997	4,075
ฝายหลวง	4,761	4,815	9,576
ชัยชุมพล	4,396	4,376	8,772
ทุ่งยั้ง	2,481	2,369	4,850
ไผ่ล้อม	1,160	1,223	2,383
ด่านแม่คำมัน	2,627	1,648	5,275
ศรีพนมมาศ	1,681	1,772	3,453
ท.หัวดง	2,980	3,217	6,197
ท.ทุ่งยั้ง	5,084	5,583	10,667
รวม	28,578	29,392	57,970

ที่มา : สำนักทะเบียนอำเภอลับแล ข้อมูลเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2544

จำนวนครัวเรือนที่ปลูกยางสด

สำหรับการปลูกยางสดในเขตอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้มีการทำการเพาะปลูกในพื้นที่เพียง 3 ตำบล และจำนวนครัวเรือนที่มีการปลูกยางสด สรุปดังตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 แสดงจำนวนครัวเรือนที่ปลูกยางสดอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ปี 2544

ตำบล	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	จำนวนครัวเรือนที่ปลูกยางสด
ฝายหลวง	1,176	588
แม่พูล	2,420	1,210
น่านกกก	765	383
รวม	4,361	1,281

ที่มา : สำนักทะเบียนอำเภอลับแล ข้อมูล ณ วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544

หมายเหตุ : จำนวนครัวเรือนที่ปลูกยางสดคิดเป็นอัตราร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนอำเภอลับแลทั้งหมด (สำนักงานเกษตรอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์)

การปลูกยางสดในอำเภอลับแล

อำเภอลับแลมีพื้นที่ในการปลูกยางสดอยู่ 3 ตำบล คือ ตำบลฝายหลวง ตำบลแม่พูล และตำบลน่านกกก รวมมีพื้นที่ในการปลูกยางสดทั้งสิ้น 31,010 ไร่ แยกตามตำบลได้ดังนี้ ตำบลฝายหลวง 6,968 ไร่ ตำบลแม่พูล 9,913 ไร่ และตำบลน่านกกก 14,129 ไร่ ลักษณะการทำสวนยางสดทั่วไปของชาวลับแลมี 2 ลักษณะด้วยกัน คือ สวนป่า และสวนบ้าน ลางสดในสวนป่าได้รับการนำมาปลูกโดยอาศัยธรรมชาติ เป็นผู้ดูแลรักษา เป็นการเริ่มต้นของการทำสวนยางสดของชาวลับแล ในสภาพการปลูกจะเห็นเป็นป่ายางสดขึ้นเบียดเสียดชิดกันแน่นทึบ โดยส่วนรวมของผลผลิตสู้สวนบ้านไม่ได้ เพราะชาวสวนต้องรีบทำการตัดยางสดก่อนที่จะแก่เต็มที่ เพราะกลัวหาย ประกอบการเสื่อมโทรมของสวนป่าที่ขาดการบำรุงรักษา จึงทำให้คุณภาพด้อยลง สำหรับยางสดในสวนบ้านนั้นชาวสวนเรียนรู้ลักษณะของยางสดแต่ละชนิด และทำการคัดเลือกชนิดดีได้ 2 ชนิด คือ ชนิดผลยาวเปลือกหนามีจุลคุณภาพดี รสหวาน หอม กับชนิดผลกลมผิวบางคุณภาพปานกลาง การทำสวนบ้านชาวสวนรู้จักการขยายพันธุ์ การจัดการระยะการปลูก ระหว่างต้น การดูแลรักษา จึงสามารถทำการเก็บเกี่ยว หรือตัดช่อยางสด เมื่อสุกเต็มที่และตัดช่อได้ขนาดทำให้สามารถควบคุมคุณภาพได้ดีกว่า

การออกดอก ส่วนใหญ่กลางสาดที่ลับและจะเริ่มออกดอกประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ เมื่อผ่านช่วงฤดูหนาวของปี จำนวนช่อดอกชุดแรกมีโอกาสดิดผลน้อย ซึ่งมีผลต่อการออกดอกในช่วงต่อไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนในแหล่งปลูกถ้ากลางสาดได้รับปริมาณน้ำฝนดีในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ หลังจากออกดอกชุดแรกกลางสาดจะติดผลทำให้การออกดอกช่วงต่อมามีปริมาณน้อยกว่าปกติ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะออกดอกในช่วงเดือนมีนาคม อันเป็นฤดูกาลออกดอกตามปกติของกลางสาด อย่างไรก็ตามกลางสาดสามารถทยอยออกดอกต่อไปได้อีกช่วงหนึ่งในปลายเดือนมีนาคม ซึ่งจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนเช่นเดียวกัน

การติดผล เมื่อดอกกลางสาดบานหมดทั้งช่อจะสังเกตเห็นการติดผลขนาดหัวไม้ขีดภายใน 30 – 45 วันในช่วงนี้ถ้าฝนพอดี ความชื้นพอเหมาะผลกลางสาดก็จะเจริญเติบโต และสามารถเก็บเกี่ยวได้ภายใน 5 เดือน นับแต่วันออกดอก แต่ถ้าขาดฝนกลางสาดจะสลัดดอกหรือผลอ่อนทิ้งก็จะต้องรอจนกว่าดอกรุ่นใหม่จะออกต่อไป

การเก็บเกี่ยวผลผลิต การเก็บกลางสาดแก่เต็มที่มีผลต่อความหวาน และเป็นที่ยอมรับของตลาดกลางสาดจะแก่และเก็บเกี่ยวได้จากสีของผลกลายเป็นสีเหลืองนวลจัน ควรรีบเก็บทันทีโดยใช้มีดขนาดเล็กตัดขั้วพวงให้ชิดกึ่ง อย่าใช้วิธีดึงจะทำให้ฉีกเป็นแผลกระทบกระเทือนถึงผลอื่น ๆ ที่อยู่ถัดไปซึ่งไม่แก่เต็มที่ ส่วนใหญ่ชาวสวนกลางสาดจะใช้บันไดพาดตามกิ่ง แล้วใช้มีดหรือใช้กรรไกรตัดกลางสาดจะช้ำน้อยที่สุด เมื่อตัดพวงกลางสาดบรรจุในภาชนะ เช่น ตะกร้า หรือ กระบุงจนเต็มที่แล้วใช้ผูกเชือกแล้วหย่อนลงสู่พื้นดิน ผลกลางสาดที่แก่เต็มที่จะร่วงหลุดจากพวงได้ง่าย ทำให้เกิดปัญหาในด้านคุณภาพที่ตลาดต้องการ